

CEMİL MERİÇ'E GÖRE MİLLİYETÇİLİK VE BİRLİKTE YAŞAM*

NATIONALISM AND LIVING TOGETHER ACCORDING TO CEMIL MERİÇ

Kübra KÜÇÜKŞEN **

Öz

İslâm dünyasını 19. yüzyıldan bu yana etkileyen, Cumhuriyet Türkiye'sinin de ideolojik temelini oluşturan bir kavram olarak milliyetçilik, her toplumun kendi özgün koşullarına göre biçimlenen bir düşünce tarzı olmuş, millet kavramına verilen anlama göre de sosyal bilim literatüründe farklı yorumlanmıştır. Kendisini "hayatını Türk irfanına adayan münzevi bir fikir işçisi" olarak tanıtan Cemil Meriç'e göre adeta bir din gibi toplumları etkisine alan milliyetçilik, "dar ve gerici bir şovenizmden, evrenselliğe açık, liberal ve ilerici bir yönelişe kadar, bir çok eğilimi kucaklayan esnek bir mefhum" dur ve günümüzdeki kavgaların da sorumlusudur.

Küreselleşme süreciyle birlikte yaşanan iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ile, uluslar arası fiziki sınırlar anlamını yitirmiş, on dokuzuncu yüzyılda zirve yapan milliyetçilik akımlarının toplumlarda gücünü ve etkisini yitireceği beklentilerine yol açmıştır. Her ne kadar küreselleşme teorisyenlerinin öngörülerinin bir kısmı gerçekleşse de milliyetçilik söz konusu olduğunda bu beklentilerin boşa çıktığı, tüm toplumlarda milliyetçiliğin bir üst değer ve erdem olarak kabul edildiği görülmektedir.

Bu çalışmada Cemil Meriç'in milliyetçilik ve birlikte yaşam düşüncesinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda tefekkür dünyasında, fikri gelişme aşamaları olarak da kabul edilebilecek sosyalizmden milliyetçiliğe, Osmanlılıktan İslamcılığa bir seyir izleyen Cemil Meriç'in, milliyetçilik ideolojisi ile ilgili düşünceleri, yayımlanmış eserlerinin tümü ve vefatından sonra Meriç'le ilgili yayımlanmış eserler incelenerek anlaşılmasına çalışılacaktır. Yerel, bölgesel ve küresel düzeyde yaşadığımız kaos ve çatışmada, "Milliyetçilik İdeolojisi"nin rolünün Cemil Meriç perspektifinden analiz edilmesinin, birlikte yaşamın kodlarını keşfetme ve içinde bulunduğumuz süreci daha iyi anlamamıza katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler

Cemil Meriç, Milliyetçilik, Ulusçuluk, Türkçülük, Birlikte Yaşam.

* Bu çalışma, 17-22 Mayıs 2017 tarihinde Sevilla/İspanya'da gerçekleştirilen "III. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu"nda sunulan bildirinin yeniden düzenlenmiş formudur.

** Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kubrakucuksen@konya.edu.tr

Abstract

As a concept that has been influencing Islamic world since 19th century and forming ideological basis of Republic of Turkey, nationalism has become a style of thinking formed according to conditions specific to each society and has been interpreted in different ways in social sciences literature as per the meaning given to the concept of nation. According to Cemil Meriç who defines himself as a hermit worker of thought devoted his life to Turkish culture, affecting societies nearly as a religion, “nationalism is a flexible notion embracing various tendencies from narrow and reactionary chauvinism to progressive and liberal orientation open to universality” and responsible for the fights in our day.

The international physical borders have lost their meaning the globalization process and the rapid development of communication technologies, and have led to anticipation that the nationalist movements that peaked in the nineteenth century will lose their power and influence in society. Although some of the predictions of globalization theorists have been realized, it seems that these expectations have been wasted when it comes to nationalism, and it is seen that in all societies nationalism is regarded as a superior value and virtue.

In this study, nationalism and nation-state thinking of Cemil Meriç are aimed to be researched. In this respect, thoughts of Cemil Meriç related to the ideology of nationalism which follows a course from Ottomanism to Pan-Islamism and from socialism to nationalism which can be accepted as intellectual progress phases in meditation world, all of his published works and his works written down after his death will be studied and tried to be understood. It is considered that analysis of the role of “Nationalism Ideology” from the perspective of Cemil Meriç will contribute to our understanding about the process we live in and exploration of the codes of living together in the chaos and conflicts that we experience in local, regional and global level.

Keywords

Cemil Meriç, Nationalism, Patriotism, Turkism, Living Together.

Giriş

Yaşadığımız çağda küreselleşme süreci ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler neticesinde ülkeler arasındaki fiziki sınırların anlamını yitirmesi ve ulus devletlerin işlevlerinde meydana gelen değişim- dönüşüm, 19. Yüzyılda zirveye ulaşan “milliyetçilik çağı”nın sona ereceği beklentilerine yol açmıştı. Ancak milliyetçilik, yalnızca az gelişmiş toplumlarda değil, en ileri sanayi toplumlarında da halâ yükselen bir değer olarak varlığını sürdürmekte, her geçen gün gücünü pekiştirerek kendini yeniden üretebilmektedir.

Son iki yüz yıldır sosyal bilim tartışmalarının merkezinde yer alan Milliyetçilik, tanımında en fazla zorlanılan kavramlardan biridir. Tek bir tanıma indirgenememesi bu kavramın sınıflandırılmasına neden olmuş, böylelikle toplumsal ve siyasi bir hareket, bir ideoloji olarak farklı anlamlarda kullanılmıştır. Tarihsel süreç içerisinde birbirine zıt iki farklı tutumla ele alınan milliyetçiliği, bir taraf son iki yüzyılda yaşanan savaş ve kavgaların sorumlusu olarak görürken, diğer taraf onu sahip olunması gereken erdemli bir duygu olarak ele almıştır. Bu demektir ki milliyetçilik ona atfedilen değer ile anlamı değişen bir kabul durumudur. Bu durumu Cemil Meriç'in milliyetçilik anlayışında da görmek mümkündür.

Millet kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup aynı din veya inanca sahip insanlar topluluğu anlamına gelmektedir. Fakat zaman içerisinde günümüz Türkçesinde anlam kaymasına uğramış ve Arapçadaki kullanımından farklı bir anlam kazanmıştır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ulus"la eş anlamlı olarak “çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu” şeklinde tanımlanmaktadır. Smith'e göre millet “tarihi, bir toprağı paylaşan ortak mitleri ve tarihsel anıları kitlesel bir kamu kültürü, ortak ekonomisi, tüm üyeleri için geçerli hak ve ödevleri ve belirli bir ismi olan insan topluluğudur. (Smith 2009: s.32). Türk milliyetçiliğinin öncülerinden Gökalp'e göre ise millet “dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden oluşmuş bir topluluktur (Gökalp 1975: 80). Millet kavramı, daha çok dil, din, kültür, değer gibi manevi özellikleri öne çıkarırken, ulus; kapitalizmle birlikte ortaya çıkan modern ve seküler (Ayдын 2000: 241) bir inşa sürecini çağrıştırmaktadır.

Milletlerin/ulusların ezelden beri var olduklarına ilişkin görüş ile modern birer olgu olduklarına dair düşünce, milliyetçilik literatüründe sürekli tartışılan konuların başında gelmektedir. Doğu toplumlarında ulus devletlerin inşasında önemli bir işlev gören milliyetçilik ideolojisinin doğuşu ve gelişimi, Avrupa ve Avrupa dışı toplumlarda farklı süreçlerle açıklanmaktadır. Özellikle batı Avrupa toplumlarının milliyetçiliğın doğuşundan önce ideoloji, duygu ve dil olarak zaten bir “ulus” bilincine sahip oldukları öne sürülürken, Batı dışında diğer milletlerin, milliyetçilik akımlarının yayılmasından sonra tasarlanarak oluşturulduğu iddia edilmektedir (Smith 2009: 157,158).

Milliyetçilik terimi Smith'e göre beş farklı şekilde kullanılmaktadır.

1. Milletleri kurma ve devam ettirme süreci olarak
2. Bir millete ait olma ve milletin güvenlik ve refahıyla ilgili duygulara sahip olma bilinci olarak
3. Millete ilişkin bir dil bir sembol olarak
4. Milli iradeye ilişkin bir kültürel doktrin milli hedeflerin gerçekleşmesine yönelik reçeteleri içeren bir ideoloji olarak
- 5.Milletin hedeflerini milli iradeyi hayata geçirmeyi amaçlayan bir toplumsal ve siyasal

hareket olarak (Smith 2009:120-127)

Oluşum ve gelişim süreci her ülkenin kendi öznel koşullarına göre farklılık arzettiği için, milliyetçilik anlayışı da farklılaşmaktadır. Bu nedenle bütün milliyetçilik akımlarını kapsayan, herkes tarafından kabul edilmiş bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Tanımlamada yaşanan güçlük nedeniyle çeşitli sınıflandırılmalara tabi tutularak tartışılmıştır. Bu sınıflandırmalardan etnik milliyetçilik ve sivil milliyetçilik ayrımı sosyal bilim literatüründe en sık rastlanan sınıflandırma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir anlamda “iyi” “kötü” milliyetçilik algılarının da kaynağını oluşturan bu sınıflamada sivil milliyetçilik, Avrupa’da ilk ortaya çıktığı şekli olan liberal milliyetçiliği ifade eder. Bu milliyetçilik vatandaş ile devlet arasında sadakat, bağlılık gibi duygusal bir bağla birlikte karşılıklı hak ve yükümlülükler dayanan bir anlaşmayı kapsamaktadır. Demokratik ve evrensel değerlere bağlı olan bu milliyetçilik hareketleri, toplumların özgürleşmesine ve kurtuluşuna katkıda bulunan, ilerici, dolayısıyla “iyi” milliyetçilik olarak da değerlendirilmektedir. Milliyetçiliğin olumsuz boyutunu yansıtan etnik milliyetçilik ise millet olmanın belirleyici ölçütü olarak, soy, dil, din gibi unsurları esas alır. Tarih, kültür ve ırk gibi kavramlar üzerinden ötekileştirici ve ayrılıkçı bir nitelikle, ırkçı yabancı düşmanı faşist gibi yaklaşımlarla algılanan, şiddete de başvurabilen bu milliyetçilik hareketleri milliyetçiliğin “kötü” tarafını yansıtmaktadır (Selçuk 2012: 121-122).

Milliyetçilik çalışmaları yakın zamana kadar etnik azınlıklar arasında zaman zaman patlak veren ve yerleşik devletlere sorun çıkaran hareketlerle özdeşleştirilmiştir. Bu anlayışa göre yerleşik devletlerde milliyetçilik yoktur, vatanseverlik vardır. Bu da olması gereken varlığı sorgulanmayan bir gerçekliktir (Özkırımlı 2013: 13) Erol Güngör’e (1992: 110) göre bugünkü Batı dünyası milliyetçilikten faşizmi ve nazizmi anlamaktadır. Halbuki milliyetçilik bir kültür hareketi olması dolayısıyla ırkçılığa karşıdır ve halka dayalı bir sistem olarak da otoriter yönetim şekillerini reddeder. Bu nedenle Faşizm örneğine bakarak milliyetçiliği değerlendirmek, yanlış misalden hareket etmek olur.

Milliyetçilik kuramlarının büyük bölümünün yanıtlamaya çalıştığı ilk temel soru milletin ve milliyetçiliğin nasıl tanımlanması gerektiğidir. İkinci temel soru ise milliyetçilikle ilgili farklı kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olan milletlerin ve milliyetçiliğin kökenleri ile ilgili sorundur (Özkırımlı 2013: 73).

Milliyetçilikle ilgili kuramsal yaklaşımlar, ilkçi yaklaşım, modernist yaklaşım ve etno sembolcü yaklaşım olmak üzere üç farklı düzlemde ele alınmaktadır. İlkçi yaklaşımı benimseyenlere göre milliyetçiliğin olmadığı bir çağ yoktur ve milliyetçiliğin ilk örnekleri antik çağlara, Eski Mısır’a ve Sümerler’e kadar geri götürülebilir. İlkçi yaklaşımı benimseyenler milletleri doğal, eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görür (Özkırımlı 2013: 79) . Modernist yaklaşımı benimseyen Eric Hobsbawm, Ernest Gellner ve Benedict Anderson gibi düşünürlere göre ise milliyetçilik endüstrileşme, sanayileşme ve kapitalistleşme süreçlerinin bir ürünüdür ve tamamen modern çağa aittir. Ulus devletlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan milliyetçilik cereyanı milletleri ortaya çıkarmıştır. Yani “milliyetçilik milletleri doğurmuştur, milletler milliyetçiliği değil (Gellner 1983: 55). Bundan dolayı, millet/ulus, icat edilmiş yaratılmış bir olgudur, asli ve değişmez değildir (Hobsbawm 1995: 24). Millet ve milliyetçiliğin özel bir kültürel örüntü olduğunu belirten Anderson ise, milleti hayali olarak, tasavvur edilmiş bir siyasal topluluk olarak nitelendirir (Anderson 1983: 176). Modernist yaklaşımı benimseyen çalışmalara göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte ya da onların ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Milliyetçiliği bu süreçlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Zaten eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal siyasi ve ekonomik oluşumlar

yoktur. Bu koşullar modern çağda oluşmuş, milletler ancak milliyetçilik çağında sosyolojik bir gereklilik haline gelmiştir (Özkırmı 2013: 102,103). Bu görüşü destekleyen somut bir delil olarak da İtalya'nın milli bir devlet oluşunda önemli rol oynayan Massimo d'Azeglio'nun "İtalya'yı yarattık, şimdi de İtalyanları yaratmalıyız" sözü ve Polonya'nın kurtarıcılarında Albay Pilsudski'nin "devleti yaratan millet değil, milleti yaratan devlettir" sözlerine sıklıkla atıf yapılmaktadır (Hobsbawm 1995: 63).

Modernist yaklaşıma tepki olarak ortaya çıkan etno sembolcülere göre modern milletlerin doğuşu ancak etnik geçmişlerini dikkate almakla mümkündür. Bugünün milletleri modern öncesi dönemin etnik topluluklarının devamıdır (Özkırmı 2013: 204). Etnik kimlikler sabit olmadığı için, sınırları etnik grubu oluşturan bireylerin algılamalarına göre değişmektedir. Etno sembolcüler milliyetçiliğin kapitalizm, endüstrileşme gibi modern süreçlerle açıklayan kuramların, etnik bağlılıkların kalıcılığını göz ardı ettiği için yetersiz olduğunu öne sürerler. Çünkü milliyetçilik, resmi bir dilde eğitim, kutsal sembollerin korunması gibi hedeflerin peşinden koşar. Modernist kuramlar bu konuları yeterince açıklayamaz, kolektif anıların gücünü kavrayamazlar (Özkırmı 2013: 204, 208).

Bir ideoloji olarak milliyetçilik ise devlet ile milletin birliğini sağlamayı hedefleyerek, devletin mensupları olarak bireyleri belirli bir dünya görüşü etrafında birleştirir ve bu dünya görüşü çerçevesinde bir vatandaş olarak belirli yükümlülükleri yerine getirmesini ister (Köker 2007). Her devletin bir milleti her milletin de bir devleti olması gerekliliği tezine dayalı olarak yapılan bu tanım, "milletleştirme politikaları" sayesinde insanları adeta türdeşleştirerek, farklılıkların törpülenmesini ima eder (Selçuk 2012: 123). Bu yönüyle milliyetçilik toplumlar açısından kendi kültür değer ve yaşam tarzı farklılıklarını "fark etme" bilinci kazanmalarına katkı sağlamaktadır.

Milliyetçilik ideolojisi dört temel varsayıma dayanmaktadır (Özkırmı 2013: 220).

1. Dünya üzerinde yaşayan toplumlar birbirine benzemeyen her biri farklı bir tarih ve kültüre sahip milletlerden oluşmuştur.
2. Millet asli unsur olarak her tür siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır. Millete duyulan bağlılık diğer tüm bağlılıklardan üstündür.
3. İnsanlar özgür olmak ve kendilerini gerçekleştirmek istiyorlarsa bir milletle özdeşleşmek bir milletle aidiyet geliştirmek zorundadırlar.
4. Dünyada barış ve adaletin egemen olması isteniyorsa milletler özgür ve güvencede olmalıdır.

Milliyetçilik düşüncesine hayat veren on sekizinci yüzyıldır fakat milliyetçiliğin daha çok ahlâki ve felsefi boyutlarıyla tartışıldığı on dokuzuncu yüzyıl milliyetçilik çağı olarak anılmaktadır (Özkırmı 2013: 40). 1918-1945 arasında iki tür çalışmaya rastlanır. Bunların ilki belirli milliyetçiliklerin tarihçeleridir. Bu eserlerde ele alınan milliyetçiliğin varlığı sorgulanmaz. Yalnızca söz konusu milliyetçiliğin gelişme öyküsü anlatılır. Bu dönemde rastlanan ikinci tür çalışma milliyetçilik türlerini belirlemeye yönelik tipolojilerdir. Araştırmacıları tipoloji üretmeye iten neden, "tanımla ilgili sorunlar ve bir milliyetçilik kuramı üretmenin zorluklarıyla yüzleşmekten sakınma" olarak açıklanmaktadır (Özkırmı 2013: 57-58). Tipolojiler arasında en fazla nüfuza sahip olan Hans Kohn'unkidir. Kohn milliyetçiliğin rasyonel ve kurumsal olan, akılcı, iyimser ve çoğulcu olarak nitelendirdiği "Batılı" türünü, organik ve mistik olan, keskin ve otoriter olarak nitelediği "Doğulu" türünden ayırmıştır (Akt. Ercüment 2012: 83).

Milliyetçilik çalışmalarının en yoğun olduğu dönem İkinci dünya savaşından sonradır.

Eskiden Avrupalıların egemenliğinde olan bölgelerde yeni devletlerin kurulması, sömürge imparatorlukların çökmesi milliyetçilik çalışmalarına ilgiyi artırmıştır. Bu döneme ait ilk çalışmalarda toplumların gelişimine modernleşme penceresinden bakan Coleman Geertz, ve Emerson gibi sosyal bilimciler “geleneksel” ve modern toplumlar arasındaki temel ayrıma odaklanarak daha çok “millet kurma” sürecine ve milliyetçiliğin bu süreçteki rolüne eğilmişlerdir (Özkırımlı 2013: 60).

1980’li yıllar pek çok araştırmacı tarafından dönüm noktası olarak görülmektedir. Bu yıllarda etno sembolcüler de milliyetçilik tartışmasına katılırlar. Klasik milliyetçilik tartışmaları milliyetçiliğin doğuşunun kökenlerini açıklamakta fakat milliyetçiliğin neden hala önemli olduğunun cevabı verilememektedir. Ayrıca Küreselleşmenin dünyanın en ücra köşelerini bile etkisi altına aldığı günümüzde ulus devletin neden hala en geçerli siyasi örgütlenme biçimi olduğu sorusu da cevap bekleyen sorular arasındadır. Ayrıca klasik milliyetçilik tartışmaları marjinal saydığı grupların deneyimlerini yok sayar. Etnik azınlıklar, siyahlar, kadınlar, sömürge sonrası toplumlari milliyetçilik tartışmalarında kendine yer bulamaz. 1990 sonrasında Chatterjee, Yuval-Davis gibi düşünürler bu eksiklikleri sorgulamıştır (Özkırımlı 2013: 66) Günümüzde milliyetçilik, Smith’in de belirttiği gibi (2004: 260) ister övülsün, ister yerilsin, etkisinden, popüler tahrip gücünden ve öneminden bir şey kaybetmemiştir.

Bu çalışmada günümüzde halâ bir üst değer ve erdem olarak kabul gören milliyetçilik ve birlikte yaşamın Cemil Meriç’ in perspektifinden araştırılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda tefekkür dünyasında, fikri gelişme aşamaları olarak da kabul edilebilecek Sosyalizmden Milliyetçiliğe, Osmanlıcılıktan İslamcılığa bir seyir izleyen Cemil Meriç’in, konu ile ilgili düşünceleri anlaşılma çalışılmıştır. Çalışmada literatür taramasına dayalı tarama değerlendirme yöntemi kullanılmıştır. Bunun için öncelikle Cemil Meriç’in yayınlanmış eserlerinin tümü, vefatından sonra yayınlanmış eserleri ve kendisi hakkında yapılan yayınlar, söyleşiler taranarak bu çalışmanın problematliğini oluşturan değerlendirmeler belirlenmiş, oluşturulan temalara göre sistematik bir analize tabi tutulmuştur.

Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi

Türkiye’de Milliyetçiliğin kökenini Orta Asya Türk devletlerine kadar dayandıran araştırmacılar bulunmakla birlikte, Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarının milliyetçilik düşüncesinin oluşum ve yayılma sürecinin başlangıcı olduğu genel kabul görmektedir. Avrupa’da Fransız İhtilali’nden sonra yayılan vatan, millet, hürriyet ve eşitlik gibi kavramların Osmanlı tebaası arasında yayılmaya başlaması sonucu diğer milletlerin bağımsızlık kazanarak imparatorluktan birer birer ayrılmalarından sonra, buna tepki olarak Türk milliyetçiliği doğmaya başlamıştır (Sarıay 1990: 23). Kaybedilen topraklardan, özellikle Rumeli ve Kafkaslardan imparatorluğa binlerce insan göç etmek zorunda kalmıştır. Göçle gelen aydınlar Türk milliyetçiliğinin gelişmesine katkı sağlamışlardır. Dış Türklerin yoğunlaştıkları hedef, Osmanlı coğrafyasında, Doğuda, Sovyet topraklarında yaşayan Türkçe konuşan toplulukları ortak kan bağı ve ırk temelinde birleştirmektir (Özdoğan 2003: 388). Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin Resulzade Rusya’da yetişmiş aydınlardır. Akçura’nın 1904 de yazdığı “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı eseri o dönemde Türkçülüğün manifestosu olarak kabul edilmiştir.

Türk milliyetçiliğinin teşekkülünde, Batı’daki Türkoloji çalışmaları da önemli rol oynamıştır. Türkoloji ilmiyle uğraşanlar da çoğunlukla yabancıdır. Türkologların babası olarak kabul edilen Josephe de Guignes’ Fransızdır. "Hunluların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarihi" adlı eseri Türkolojinin temel kitabı sayılmaktadır (Uca 1996: 133). Bir sonraki

bölümde ele alacağımız Cemil Meriç'in Türk milliyetçiliği ile ilgili eleştirel yaklaşımının temelinde, aslında kendisi Türk olmayanların savunusuyla oluşturulan bir Türk milliyetçiliğine şüpheyile yaklaşımının izleri görülmektedir.

Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkan Türkçülük hareketleri II. Meşrutiyetten sonra örgütlenerek siyasi bir akıma dönüşmüş, Cumhuriyet Türkiye'sinin de ideolojik temelini oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilânından sonra tek tip bir milliyetçilik anlayışı yerine Atatürk milliyetçiliği, muhafazakâr milliyetçilik, liberal milliyetçilik gibi çeşitli milliyetçilik tiyolojileri gelişmiştir. Cumhuriyetin kurucu ilkelerinden biri olan Atatürk milliyetçiliği soy ve etnik köken birliğine dayanmaktadır. Türkiye'de Milliyetçilik tartışmalarının tarihi on dokuzuncu yüzyıl itibarıyla başlamıştı fakat milliyetçiliğin modern bir millet olma yolunda rehber teşkil edecek bir fikir ve inanç sistemi olarak ortaya çıkması Ziya Gökalp ile başlamaktadır. Gökalp'e göre millet, aynı dili konuşan, aynı dine inanan, ahlâk sanat ve estetik zevki müşterek bir zümredir. Gökalp'in Türkçülüğün Esasları adlı eseri bütün milliyetçi aydınlar gibi Cumhuriyet kurucularının da temel kitabı olmuştur (Güngör 2007: 134). Türkçülüğün Esasları adlı yapıtında Gökalp Türkçülüğün dil ahlâk güzel sanatlar, hukuk, din, ekonomi ve felsefe yönlerini ayrı ayrı ele almaktadır. Dolayısıyla Gökalp'in Türkçülüğü sadece siyasal bir program değil bir yaşam felsefesine dönüşmeyi hedef alan Alman ulusçuluğuna benzemektedir (Heyd 1979:191). Türkdoğan'a (2015: 265) göre Gökalp, Türk milliyetçiliği anlamında Türkçülüğü bir ideoloji ve siyasal akım olmaktan çıkararak, toplumsal dayanışmayı ve fert-devlet bütünleşmesini sağlayan, halk aydın ikiliğini ortadan kaldıran yeni bir dünya görüşü olarak kabul etmiş, milliyetçiliğe kitleleri birbirine kenetleyen adeta bir çimento misyonu yüklenmiştir. Atatürk milliyetçiliği olarak da kabul edilebilen bu yaklaşım, etnik ve mezhepsel ayrımlara gitmeden Türkiye'de ulus devlet anlayışına uygun bir millet oluşturmayı hedeflemiştir. Muhafazakâr milliyetçilik ise Türk kimliği ile İslâm şuurunu birleştirmeyi esas alan, Türk- milli kimliğini hedef alan tehditler karşısında çözümü İslâm dinine sahip çıkmada bulan aydınların görüşleri doğrultusunda oluşmuş bir harektir. Nurettin Topçu, Necip Fazıl, Osman Yüksel Serdengeçti gibi düşünürlerin temsil ettiği Türk-İslâm sentezine dayanan muhafazakâr milliyetçilik anlayışı özellikle 1970'lerden sonra toplumda karşılık bulmuş, kitleleri etkileyebilmiştir. Muhafazakâr milliyetçiliğin öncülerinden olan Osman Yüksel tarafından "Hakka tapar halkı tutar" sloganıyla çıkartılan dergilerde milliyetçilik anlayışı daha sonra siyasi milliyetçiliğin sloganlarından olan "Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslümanız" şeklinde dile getirilmiştir (Kılıç 2007: 129).

Atatürk milliyetçiliği ile muhafazakâr milliyetçilik tartışmalarının düşünsel ve siyasal alanlarda en yoğun yaşandığı dönemlerde Cemil Meriç kelimenin tam anlamıyla "araf" tadır. Kendisi bu durumu "... dilimle, zevklerle, heyecanlarımla, 'Büyük Doğu' kadrosundanım. Düşüncelerimle, inançlarımla 'Yön'e yakınım. Bu bir kopuş parçalanış" (Meriç 1985:52) diye ifade etmektedir. Gökalp'in milliyetçilik anlayışında fert-devlet bütünleşmesini sağlayarak kitleleri birbirine kenetleme misyonu yüklediği aydınlar Cemil Meriç'e göre halktan kopuk oldukları için beklenen misyonu yerine getirememişlerdir. Anadolu ile irtibatı olmayan aydınlar Türk oldukları için de utanmaktadırlar (Meriç 1993 196). Bu yüzden *yığın Avrupalılaştırken aydınlar Türkleşmeli* (Meriç 2011: 283) çağrısını yapar.

Cemil Meriç'e Göre Milliyetçilik ve Birlikte Yaşam

Düşünce dünyasında fikri gelişim aşamaları olarak da değerlendirilebilecek sosyalizmden milliyetçiliğe, Osmanlıcılıktan İslamcılığa bir seyir izleyen Cemil Meriç'in, milliyetçilik ideolojisi ile ilgili düşüncelerini incelemek **bazı güçlükler içermektedir. Bir yandan**

milliyetçiliği “toplumlar için zorunlu bir aşama” olarak görürken, diğer yandan milliyetçiliği “batının içimize soktuğu bir Truva atı” olarak algılaması, Gökalp, Ağaoğlu gibi Türk milliyetçiliğinin öncü isimlerini bir taraftan acımasızca eleştirirken başka bir zamanda “içinde buldukları şartlarda yapılması gerekeni yaptılar” şeklinde onları savunması ve Hisar Dergisi nin 1973 Mart ta 111. Sayısında yayınlanan Ziya Gökalp'i eleştirdiği yazısı “Türkperestlik ve Türkiyat” adlı makalesini daha sonra hiçbir çalışmasına dahil etmemesi (Cündioğlu 2006) ilk bakışta tezat gibi görünse de belirli bir sistematik çerçeve içerisinde eserleri tetkik edildiğinde, kendi içinde tutarlı bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Lise yıllarında koyu bir Türk milliyetçisi olan C. Meriç, Fransız yanlısı olmakla suçladığı Ali İلمي, Mesut Fani, Memduh Selim, Radi Azmi gibi hocalarını hedef alan bir yazı da yazmıştır. (Meriç 1985: 29-30). Sonraki yıllarda Türkçülüğünün kökü olmayan teorik bedbaht bir nazariye olduğunu söyleyecektir (Meriç 1985: 33). Cemil Meriç'e göre adeta bir din gibi toplumları etkisine alan milliyetçilik bir çok çatışmalara neden olmuş, azınlıkların ezilmesine zemin hazırlamış, imparatorlukların dağılmasına yol açmıştır. Dolayısıyla günümüzdeki kavgaların da sorumlusudur (Meriç 2013: 241-242).

Chatterjee (2002: 19) Milliyetçiliğin , ister “iyi” ister “kötü” olsun, tamamıyla Avrupa'nın siyasi tarihinin bir ürünü olduğunu belirtir. Avrupa'nın kendi değerleri ve koşulları çerçevesinde oluşan milliyetçilik anlayışı diğer toplumlarda bazı aydınların tepkisine neden olmuştur. Çevresindekilerin sığ milliyetçilik anlayışından endişe duyan Tagor milliyetçiliği korkunç bir tehlike olarak görür. Tagor'a göre Batı milliyetçiliği ile, insanlara çocukluklarından itibaren diğer ırklar yanlısı tanıtılarak ve onlara karşı olumsuz duygular aşılansarak nefret ve ihtiras duyguları aşılansmaktadır. Bu durumu *insanlık pınarının kaynağına zehir saçmak* olarak niteleyen Tagor, “*Dünyanın her tarafına korkunun hırsın kuşkununu utanmazca diploması yalanlarının tohumlarını saçan bu milliyetçiliğin önünde diz mi çökeceğiz*” diye sorar (Tagor 1999: 78, 33, 36).

Torfin'ın (1999) “her milliyetçilik bulanık, muğlak ve parçalıdır” ifadesinde olduğu gibi Cemil Meriç de milliyetçiliği, “*dar ve gerici bir şovenizmden, evrenselliğe açık, liberal ve ilerici bir yönelişe kadar, bir çok eğilimi kucaklayan esnek bir mefhum* (Meriç 2013: 241) olarak tanımlar. Cemil Meriç'e göre “millet” kelimesi doğrudan Batı'dan ithal bir mefhum olduğu gibi milliyetçilik hareketi de bize Batı ve Leon Cahun'un «Asya Tarihine Giriş» adlı kitabı sayesinde girmiştir. Ziya Gökalp'in İstanbul'a geldiğinde okuduğu ilk eserlerden olan bu eserinde Leon Cahun Türk kültür ve uygarlığını methederek, Avrupa'ya medeniyeti getirenin Türkler olduğu tezini işler. Türk aydınlarını etkileyen bir diğer eser Polonya'lı dönme Mustafa Celaleddin paşa'nın “Eski ve yeni Türkler” adlı eseridir. Eserde Türklerin Avrupa milletleri ile ortak bir menşeyden geldikleri vurgulanmakta Türklere tarihi bir amaç olarak Batılılaşma önerilmektedir (Sarınay 1993: 33-35). Milliyetçiliği “Avrupanın içimize soktuğu bir Truva atı” (Mürsel 2002)olarak gören Cemil Meriç'e göre Batı'lı yazarların çalışmaları iyi niyetle yapılan bilimsel çalışmalar değildir. 1977 de Mürsel ile yaptığı söyleşide görüşlerini şu şekilde ifade eder.

Şimdi efendim. Bu milliyetçilik hareketi iki kaynaktan geldi bize. Birisi batı kaynağı. Batı' dan gelen bu tehlikeli fikir birkaç isim etrafında toplanabilir; Josephe De Guignes, Leon Cahun, Vambery De Guignes. J. De Guignes İslamiyet'e, Osmanlı'ya düşmandır. Leon Cahun Yahudidir. Vambery doğrudan doğruya casustu zaten. De Guignes bizi bizden fazla düşünmüştür, çok eski bir mazimiz olduğunu, Hunların, Moğolların çocuğu olduğumuzu, sekiz cilt halinde yazmış. Güya bizi Osmanlı'dan ve İslamiyet'ten kurtarmak için Hunlarla, Moğollarla akraba yapmış. Hakikatte bu tarihen hiçbir zaman sabit olmamıştır. Ve Avrupa, onun bizi kardeş yaptığı bu kavimleri lanetle yad eder. (Mürsel 2002) .

Avrupa'da gelişen milliyetçilik düşüncesi 1789 Fransız ihtilalinden sonra burjuvazinin iktidara gelmesiyle başlamıştır. Meriç'e göre ihtilâli yapan Fransa bütün Avrupa'ya karşı kendisini savunmak durumunda kalmış, böylelikle bir dili, ayrı bir tarihi olduğunu idrak etmiştir. Batının kendi şartları içerisinde gelişen milliyetçilik, Alman ve Fransız aydınları arasında felsefi ve siyasi bir konu olarak uzun tartışmalar neticesinde bir tanıma kavuşturulmuştur.

Mazide ortak zaferleri olan, aynı şeylere inanan, aynı şeyleri isteyen menfaatleri müşterek, istikbalde aynı çatı altında, aynı bayrak altında yaşamak isteyen insan topluluğu. Milleti millet yapan birlikte yaşamak arzusudur. Bu arzu tarihten gelir. Bu arzu müşterek inanışlardan gelir. Bunu kuvvetlendiren kan, dil gibi başka unsurlar da vardır. Bunlar biyolojik faktörlerdir ve hiçbir mana ifade etmezler. Fakat insanı insan yapan, insanı eşref-i mahlukat yapan hayvan-ı natik oluşudur yani insanın kafası vardır, aklı vardır, düşüncesi vardır, vicdanı vardır. Madem ki, kafasına ışık veren inançlarıdır, madem ki, bütün hayatını belli bir istikamete sürükleyen imanıdır, o halde hattı zatında milliyeti yapan en kuvvetli faktör imandır, inançtır. (Mürsel 2002).

Türk milliyetçiliğinin gelişiminde yerli ve yabancı yazarlar kadar Batı'daki Türkoloji çalışmalarının da önemli katkısı olmuştur. Batılı Türkologlar Türklerin tarihini Osmanlı'dan ibaret görmeyip İslam öncesi dönemlere kadar götürerek, Türklerin milli bir topluluk olduğu, tarih, dil ve kültürlerinin zengin olduğu, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olduklarını gündeme getirerek Osmanlı aydınlarını etkilemişlerdir (Sarıay 1993: 35). Meriç, aydınların bu çalışmalara olan teveccühünü hazmedemez.

Türkoloji kelimesinden daha yüz kızartıcı bir kelime yoktur. Ruslar çıkarmıştır bu kelimeyi, ölü milletler için. Sümeroloji gibi. Bu kelime Türk medeniyetini paranteze almak demektir. Bu müthiş yalanı bize de kabul ettirdiler. Türkoloji Osmanlı'yı paranteze alan atıl bir kelimedir. Neden bir Frankoloji yok da Türkoloji var. (Cündioğlu 2006: 64)

Avrupa tarihsel süreç içerisinde kendisini kavga, muharebe ve mücadele ile konumlandırmıştır. Mücadele ve işgal ruhunu Batı milliyetçiliğinin kökeninde ve merkezinde gören Tagor 'sosyal işbirliği ve manevi bir idealizm yerine bürokratik güç örgütü geliştiren bu milletleri mutlaka kurban bulması gereken yırtıcı hayvan sürüsüne benzetir. *Aslında bu milletler kendi aralarında kurbanlarını artırmak avlandıkları ormanları genişletmek için savaşmaktadırlar.* (Tagore 1999: 53). Avrupa'nın kendi iç dinamikleri ve şartları neticesinde ortaya çıkan milliyetin Osmanlı'da hiçbir kökü yoktur. Cemil Meriç, bir toplumu ayakta tutan dinamiklerden olan, aynı şey için yaşamak ve ölmek, beraber ağlayıp beraber gülmek gibi özelliklerle altı yüz yıl ayakta kalan Osmanlı imparatorluğunun sırrının da İslam'da olduğunu söyler. Osmanlı birliği biyolojik, kan ve ırkla oluşmuş bir birlik değildir. Bu birliği ayakta tutan İslâm'ın "inançlar kardeşliği" mesajıdır.

Bu ülkenin bütün ırklarını, tek ırk, tek kalıp, tek insan haline getiren İslâmiyet olmuş. Biyolojik bir vahdet değil bu. Ne kanla ilgisi var, ne kafatasıyla. Vahdetlerin en büyüğü, en mukaddesi. İster siyah derili, ister sarı.. inananlar kardeşler. Aynı şeyleri sevmek, aynı şeyler için yaşamak ve ölmek. Türk'ü arap'ı Arnavut'u düğüne koşar gibi gazaya koşturan bir inanç: gazaya yani irşada. Altı yüz yıl beraber ağlayıp beraber gülmek (Meriç 1985: 142).

Duralı'ya göre de İslâm medeniyetinin belirgin özellikleri tanınmadan Türk/lük anlaşılmaz. Türk irfanı adeti ile örfü baştan sona İslâm'la şekillenmiştir. Bundan yoksun kalındığı takdirde Türk kültürü varlığını sürdürülemez (Duralı 2016: 81). Benzer bir görüş Necip Fazıl (1990) tarafından da "Türk Müslüman olduktan sonra Türk'dür" şeklinde ifade edilmiştir.

Milleti oluşturan en temel unsur dildir. Cumhuriyetten sonra Türkçe'yi yabancı

kelimelerden arındırma adı altında dile yapılan müdahaleleri şiddetli bir şekilde eleştiren Meriç, dili, tarihi, dini toplumu ayakta tutan değerler olarak görür. *Milletin temel vasfı dilde, terbiyede, gelenekte devamlılıktır* (Meriç 1995: 70-71). Kendi dilini, değerlerini, geleneklerini gelecek nesillere aktaramayan bir millet yok olmaya mahkumdur. Bu görüşü Dündar Taşer'in milliyetçilik tanımında da görmek mümkündür. *"Millet binlerce yıl içinde, imanın, kanın ve duyguların birleşmesi ile yoğrulmuş ortak değer yarguları ortak davranışlar halinde görülen, haz ve elemi beraber tadan, birbirinden haberi yokken de birbiri gibi olan varlıktır"*. Taşer'e göre biz *"bir dünya devletinin kalıntıları üzerinde dünya hakimlerinin evlatları olarak oturuyoruz* (Aksun 2012: 46,47) . Fakat tüm bu değerlere Batılılaşma-çağdaşlaşma adına sırt çevirdiğini belirten Cemil Meriç içinde bulunulan durumu şu şekilde tasvir eder.

*Mazi yok, tarihimizi tanımıyoruz.
Din ölüm yatağında.
İnsanları bir araya getiren hiçbir ideoloji doğmadı.
Nihayet dil de gitti elden.
Türk milleti.
Hangi millet?
Milliyetçiyiz..
Hangi milliyetçilik?(Meriç, 1995: 109)*

Elbette bizim de dilimiz var, bizim de edebiyatımız var, şarkılarımız var. Fakat hepsinden evvel dinimiz var. Din olmayan yerde milletten bahsetme imkanı yoktur. Asırlarca Müslüman olarak yaşamış, zafer kazanmışız. Şuurumuzdan idrakimizden ve şahsiyetimizden bunu çıkarmaya imkan yoktur. Bu itibarla tarihe dayanmayan, mukaddese dayanmayan bir milliyetçilik kurulamaz" (Mürsel, 2002).

Cumhuriyetle birlikte farklı eleştiri ve yorumlara konu olan Osmanlı, Meriç'in gözüyle bir dünya imparatorluğudur. Salt geçmişi değil, taşıdığı insani değeriyle de deha eseridir. Osmanlı birlikte yaşamın en mükemmel örneklerini vermiştir. Ona göre Osmanlı fetihleri istismar için değil imar içindir. Osmanlı'da adalet tüm kurumların bel kemiğidir. Osmanlı'nın asırlarca gerçekleştirdiği farklı din ve etnik grupların bir arada yaşadığı toplumsal düzen bütün sosyalist ütopyaları aşan bir cennettir (Meriç 1995).

İdeolojiler çağının sonunun geldiği tartışmalarının yaşandığı 1980'li yıllarda Cemil Meriç ideolojilerin nüfus ve hâkimiyetinin her geçen gün daha da arttığını, *"barış içinde birlikte yaşama çağı"*na girdiğimizi belirtir.

O'na göre büyük devletler arasında yaşanan ihtilaf ve çatışmalar ideolojilerden kaynaklanmaktadır. Barış içinde yaşamın ideolojiler bazında manası, herhangi birine boyun eğmek değil, diyalogu göze almaktır. *"Tek hakikat benimkidir"* vehminden sıyrılmalı, düşmanın fikirleri anlamaya çalışılmalı (Meriç 2011: 271-272) kendi değerlerimizin süzgecinden geçirdikten sonra kabul ya da ret edilmelidir. Birlikte yaşam konusunda Meriç'in «Biz ve Onlar» ayrımı din temelli bir ayrımdır. O da tarihsel süreçte batının bize karşı bakış açısını yansıtan bir ayrımdır. Avrupa'nın Osmanlı'yı ezeli tehlikeli bir düşman olarak görmesi temelde dinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Avrupa'nın gözünde İslam ile Osmanlı eşitir.

"Bütün Kuranları yaksak, bütün camileri yıksak Avrupa'nın gözünde Osmanlıyız". Yani karanlık, tehlikeli düşman bir yığın. Avrupa maddeciliğine rağmen Hristiyandır. Hristiyan için ise tek düşman biziz" (Meriç, 1995: 384). Osmanlı için ise "öteki" istişare değil, irşad edilmesi gereken bir küfür diyarındır (Meriç 1986: 383)

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi Cemil Meriç millet için asli unsurun din olduğunu,

milliyetçiliğin bir dayanışma unsuru olduğu müddetçe müdafaa edilebileceğini öngörmektedir. Yirminci yüzyılda daha çok etnik köken düşüncesine ağırlık veren milliyetçilik yirmi birinci yüzyılla birlikte "öteki" nin din ekseninde konumlandığı bir kimlik düşüncesine kaymıştır. Cemil Meriç'in bu düşüncelerinde yaşadığı dönemde Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyal, siyasal ve konjonktürel ortamın etkili olduğu düşünülebilir. Herkesin herkese düşman olduğu bir dünyada, zaten yalnız bir millet olduğumuzu düşünen Meriç, ülke içerisinde ayrılığa değil birleşmeye ihtiyacımız olduğunu, birlikte barış içerisinde yaşamının tek mümkün yolunun, ayrımcılık yapmadan, kimseyi damgalamadan, müşterek unsurlar etrafında birlik ve beraberliğin sağlanması olduğunu düşünmektedir.

Sonuç

Günümüzde tüm dünyada yapılan araştırmalar ve seçimler milliyetçilik ve milliyetçi siyasete ilgi ve desteğin giderek arttığını göstermektedir. İslâm ülkelerinde Batı hegemonyasına tepki olarak doğan yeni sosyal hareketler kendilerini etnisite ve ortak soy bağından ziyade din ekseninde konumlandırmışlar bu durum Batı'da İslâm korkusu ve tepkisel milliyetçiliği artırmıştır. Cemil Meriç'de milliyetçilik farklı zamanlarda O'nun kavrama atfettiği anlama göre farklı yorumladığı bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünce dünyasını etkileyen kaynakların büyük çoğunluğunun Batılı yazarlar olmasına rağmen, Batı kaynaklı her ideolojiye şüpheyle yaklaşan Cemil Meriç, Osmanlı ve İslâm'ı dışlayan, Osmanlı toplumsal yapısına antitez olarak sunulan "Türk milliyetçiliği"ni "Batı'nın Avrupalılaştırma projesi" olarak görür. "Milletler sadece başka milletlere karşı mücadele verdikleri zaman milliyetçidirler" anlayışını benimseyen Cemil Meriç'e göre ezilen veya tehdit edilen bir milletin meşru haklarını korumak söz konusu olduğunda milliyetçilik zorunlu bir aşamadır. Toplumlar dışarıdan gelecek bir tehdide karşı kendilerini korumak kendi kimliklerini muhafaza etmek ve kendi değerlerini yaşatmak için bir bayrak altında toplanmak zorundadır. Fakat aynı topraklar üzerinde yaşayan farklı etnik grupların barış içerisinde birlikte yaşamını imkânsız kılan, "ırkçı" milliyetçilik anlayışına karşı çıkar. Çünkü İmparatorlukların dağılmasının, savaşların ve tüm kavgaların sorumlusu bu anlayıştır. Cemil Meriç'in milliyetçilik anlayışında dinin başat bir konumda olduğu görülmektedir. Milleti oluşturan dil, tarih gibi unsurlar arasında en belirleyici olan dindir. 1970 li yıllarda muhafazakâr milliyetçi düşüncüyü temsil eden Erol Güngör, Nurettin Topçu Mehmet Kaplan gibi Cemil Meriç de din ve dili Türk milletini şekillendiren temel unsurların başında görmektedir. Çünkü tarihsel süreçte Türk milleti İslâmı kabul ettikten sonra yüksek bir medeniyet inşa etmiş, hayat görüşü örf ve adetleri İslâm'la şekillenmiştir.

Cemil Meriç'e göre kolektif dehayla kurulmuş bir imparatorluk olan Osmanlı, altı yüz yıl boyunca birlikte yaşamın en güzel örneklerini vermiştir. Osmanlı toplum yapısında bu bütünleşmeyi sağlayan İslâm'dır. Cemil Meriç, farklılıkların bir arada barış içerisinde birlikte yaşaması için *ihtişamlı mazimize layık bir istikbal inşa etmemizi* murad eder ve kendi irfanımıza, kültürümüze eğilmemizi, daha sonra beşeri irfan ve medeniyetleri kendi değerlerimizin süzgecinden geçirdikten sonra kabul ya da ret etmemiz gerektiğini belirtir. Bununla birlikte Meriç'e (1986: 318)göre insanlık bir bütündür ve çağımızın Müslüman aydınları, Müslüman bilim adamları kadar Batılı düşünür ve aydınlarını da tanımak, aynı takdir ve hayranlıkla benimsemek zorundadırlar. Meriç'in milliyetçilik anlayışını kendi şahsına münhasır kılan da bu düşüncedir.

Summary

In this study, it is proposed to investigate the nationality and living together, which is still recognized as upper value and virtue today, from the perspective of Cemil Meriç. Within this context, it was attempted to understand the thoughts of Cemil Meriç, whose development phases of idea that follows a different course from Socialism to Nationalism, from Ottomanism to Islamism in his world of contemplation. In study, scanning evaluation method based on literature review has been benefited. For this, first, evaluations that constitute the problematic of current study have been determined by scanning all works published by Cemil Meriç, his works published after his death, and publications and interviews about him. These were analyzed according to themes formed for the current study.

As a concept that has been influencing Islamic world since 19th century and forming ideological basis of Republic of Turkey, nationalism has become a style of thinking formed according to conditions specific to each society and has been interpreted in different ways in social sciences literature as per the meaning given to the concept of nation. According to Cemil Meriç who defines himself as a hermit worker of thought devoted his life to Turkish culture, affecting societies nearly as a religion, "nationalism is a flexible notion embracing various tendencies from narrow and reactionary chauvinism to progressive and liberal orientation open to universality" and responsible for the fights in our day.

The international physical borders have lost their meaning the globalization process and the rapid development of communication technologies, and have led to anticipation that the nationalist movements that peaked in the nineteenth century will lose their power and influence in society. Although some of the predictions of globalization theorists have been realized, it seems that these expectations have been wasted when it comes to nationalism, and it is seen that in all societies nationalism is regarded as a superior value and virtue.

With the idea that the nations have been existed ever since, the idea that they are modern facts has been one of the main debated issues in the literature of nationalism. The emergence and development of the ideology of nationalism, which plays an important role in the formation of nation states in the Eastern societies, is explicated in different processes in European and non-European societies. Because its processes of emergence and development differ according to special conditions of each country, the understanding of nationalism also differs. For that reason, it is quite hard to make a specific definition on nationalism, which corresponds to all nationalism movements and accepted by everyone. Because of the hardship on definition, nationalism has been discussed under various classifications. Distinction among ethnic nationalism and civil nationalism appears as the most frequent type in the literature of the social sciences. In a sense, civil nationalism in this class, which constructs the source of the perceptions of "good" and "bad" nationalism, refers to the liberal nationalism that initially emerged in Europe This type of nationalism covers an explanation that is based on the mutual rights and liabilities among citizens and the state, which is bounded with emotional links such as loyalty, devotion, etc.

Until recently, studies on nationalism have been identified with the movements that burst among ethnic minorities and pose to problems for settled nation states. According to this understanding, there is no nationalism in settled nation states, but patriotism. This is a fact which is a must and its reality is not questioned. Theoretical approaches about nationalism have been considered in three different platforms: primordialism, modernist approach, and ethno-symbolic approach. According to thinkers who adopted primordialism, there is no period when nationalism does not exist, and the primitive examples of nationalism can be traced back to

Ancient Ages, Ancient Egypt, and Sumerians. According to thinkers like Eric Hobsbawm, Ernest Gellner and Benedict Anderson, who adopted modernist approach, nationalism is a product of the processes of industrialization and capitalization, and it completely belongs to modern era. Nationalism flow that prepared the ground for the emergence of nation states unveiled the nations. Namely, nationalism has created the nation, not nation did nationalism. According to ethno-symbolists, who emerged as reaction against modernist approach, the birth of modern nations can only be explained by taking ethnic backgrounds into consideration. Today's nations are the continuation of the ethnic communities of pre-modern period.

Nationalism in Cemil Meriç's idea appears as a concept that he interpreted in different ways according to meanings he attributed to it in different times. Although the vast majority of the sources that effect his world of thought belong to Western writers, Cemil Meriç, who approaches every ideology rooted in West with a suspicious manner, recognizes "Turkish nationalism", which excludes Ottoman Empire and Islam and presented as anti-thesis against Ottoman social structure, as the "Europeanization project of West". According to Cemil Meriç, who adopted the idea that "*nations can be nationalistic only when they struggle with other nations*", nationalism is an indispensable level when it comes to protecting the legitimate rights of oppressed or threatened nations. Societies have to come together under a flag in order to protect themselves from the threats that would come from outside, to protect their identities, and keeping their values alive. However, it opposes to the understanding of "racist" nationalism, which makes different ethnic groups on the same territory live peacefully together impossible because this is the understanding which is responsible for the disengagement of emperorships, wars and all struggles. It can be seen on the nationalism understanding of Cemil Meriç that the religion keeps the main role. Ottoman Empire, which is subjected to different criticisms and interpretations after the foundation of Turkish Republic, is a world emperorship in the eyes of Cemil Meriç. It is a work of brilliance not only with its own past, but also with its humane value. Ottoman Empire demonstrates the quintessence for co-existence. For Meriç, the conquests of Ottoman Empire were not for exploitation, but for construction. Justice is the backbone for all institutions in Ottoman Empire. Social order in which different religious and ethnic groups live together had been maintained in Ottoman Empire for centuries and it was a heaven that exceeds all socialist utopias. According to Cemil Meriç, Ottoman Empire, which was founded with a collective brilliance, presented the best examples of living together for 600 years. It is Islam that provides this engagement in Ottoman social structure. Cemil Meriç desires to *build a future worthy of our magnificent past* and indicates that firstly we need to focus on our own wisdom and culture and accept or reject humane wisdom and civilizations after straining them by considering our own values. In addition to this, according to Meriç, humanity is a whole, and Muslim intellectual of our period have to know about Western thinkers and intellectuals and adopt them as well as they know about, appreciate, and admire other Muslim scientists. This is the idea that makes the understanding of nationalism of Meriç unique.

Kaynakça

- ANDERSON, Benedict (1983), *Hayali Cemaatler. Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, (Çev. İ. Savaşır) İstanbul: Metis Yayınevi
- AKSUN, Ziya Nur (2012), *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si-Osmanlı Devlet Anlayışı*, İstanbul: Ötüken Yayınları,
- AYDIN, Suavi (2000), *Modernleşme ve Milliyetçilik*. İstanbul: Gündoğan Yayınları
- CHATTERJEE, Partha (2002), *Ulus ve Parçaları*.(Çev. İ. Çekem). İstanbul: İletişim
- CÜNDİOĞLU, Dücan (2006), *Bir Sansürün 32 Yıl Boyunca Gizli Kalmış Öyküsü*.
www.academia.edu/5347617/dücan_cündioğlu_cemil_meriç_yazıları
- CÜNDİOĞLU, Dücan (2006), *Bir Mabel İşçisi: Cemil Meriç Bir Cumhuriyet Aydınının Serencamı*, İstanbul: Etkileşim Yayınevi
- DURALI, Ş. Teoman (2016), *Omurgasızlaştırılmış Türklük*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- ERCÜMENT Ayhan (2012), *Cumhuriyet Türkiye'sinin Kuruluş Sürecinde Ulus-Devlet -Din İlişkileri (1920-1937)*, , Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*
- GELLNER, E. (1983), *Nations and Nationalizm*. Oxford: Blackwell,1994
- GÖKALP, Ziya (1975), *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Türk Kültür Yayınları.
- GÜNGÖR, Erol (2007), *Dünden Bugünden Tarih Kültür ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 10.Baskı.
- GÜNGÖR, Erol (1992),*Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 8. Baskı.
- HEYD, Uriel (1979), *Türk Ulusçuluğunun Temelleri* (Çev. Kadir Günay), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- HOBBSAWM, Eric J. (1995), *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, (Çev. O. Akınhay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- KILIÇ, Murat (2007 Aralık), *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi, SDÜ Fen Edebiyat fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* S.16, s.113-140.
- KISAKÜREK, necip Fazıl, (1990), *Babıali*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları
- KÖKER, Levent, (2007). *Türkiye'nin Milliyetçilik Problemi*, (Er. Tar: 10.05.2017),
<http://bianet.org/biamag/bianet/91726-turkiyenin-milliyetcilik-problemi>
- MERİÇ, Cemil (1985), *Bu Ülke*, İstanbul: İletişim yayınları, 5. Baskı.
- MERİÇ, Cemil (2011), *Mağaradakiler*, İstanbul: İletişim Yayınları 20. Baskı.
- MERİÇ, Cemil (1986), *Kültürden İrfana*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- MERİÇ, Cemil (1993), *Sosyoloji Notları ve Konferanslar*, İstanbul: İletişim Yayınları
- MERİÇ, Cemil (1995), *Jurnal*, Cilt 1, İstanbul: İletişim yayınları, 6. Baskı.
- MERİÇ, Cemil (2013), *Kırk Ambar 2 - Lehcet-ül Hakayık*, İstanbul: İletişim Yayınları
- MÜRSEL, Safa (2002), *"Cemil Meriç'le Söyleşi"* *Cogito* Sayı 32, (Erişim tarihi: Nisan 2017)
<http://anlamak.com/eski/tanimak/Cemil-Meric---Cemil-Mericle-Soylesi.htm>(Er. Tar: Mayıs,2017)
- ÖZDOĞAN, Günay Göksu (2003), *Dünyada ve Türkiye'de Turancılık, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, Cilt 4, Milliyetçilik, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZKIRIMLI, Umut (2013), *Milliyetçilik Kuramları-Eleştirel Bir bakış*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları
- SARINAY, Yusuf (1990), *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı* (Erişim tarihi: Nisan 2017), E dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/download/1020002009/1020002008
- SARINAY, Yusuf (1993), *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi, AİİT Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*.

- SELÇUK, Senem S. (2012), "Dünden Bugüne Milliyetçilik: Küresel Dünyada Yükselen Sesler"
Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.12, S.3, s.117-136
- SMITH, Anthony D. (2009). *Milli Kimlik*. (5. Baskı). (Çev. B. S. Şener). İstanbul: İletişim yayınları
- SMITH, Anthony D. (2004), *Milli Kimlik*, (Çev. B.S. Şener), İstanbul: İletişim Yayınları.
- TAGORE, Rabindranath (1999), *Milliyetçilik*, (Çev. Murat Çiftkaya), İstanbul: Kaknüs Yayınları
- TORFİNG, J (1999). *New Theories of Discourse; Laclau, Mouffe and Zizek*. Oxford: Blackwell
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2015), *Osmanlı'dan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Konya: Çizgi yayınevi
- UCA, Alaaddin (1996), "Türk Toplumunda Milliyet ve Milliyetçilik Fikrinin Tarihi Gelişimi"
(Erişim tarihi: Nisan 2017)
- e-dergi.atauni.edu.tr/ataunitaed/article/download/1020002009/1020002008